

NASTAVNA JEDINICA 5
PRAVILA I PROPISI
Viši srednji nivo

Kakva nam pravila najviše odgovaraju?

Igra donošenja odluka

5.1 i 5.2 Zašto su zajednici potrebna pravila?

Pravila su instrumenti za rješavanje problema

Učenici grade institucionalni okvir

5.3 Kakva nam pravila najviše odgovaraju?

Učenici upoređuju i ocjenjuju svoja rješenja

5.4 Skupština.

Članovi zajednice dogovaraju sistem pravila

Nastavna jedinica 5

Pravila i propisi

Kakva nam pravila najviše odgovaraju?

„Pravila su instrumenti” - konstruktivistički pristup razumijevanju institucija

Ovaj slogan sažima bitnu konstataciju o kojoj je riječ u ovoj jedinici. Pravila, zakoni, ustavi i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima mogu se podvesti pod pojam institucije. U ovom priručniku na institucije se gleda kao na proizvode – ljudi su stvorili institucije da bi ispunile određenu svrhu. U tom smislu, „pravila – ili uopšteno govoreći, institucije – jesu instrumenti.“

Institucije su instrumenti koji služe svrhama poput ovih:

- Rješavaju ozbiljne probleme u društvu;
- Neutrališu potencijalne izvore sukoba, jer osiguravaju stabilnost i sigurnost;
- Definišu odnose moći između društvenih grupa s različitim interesima; na taj način štite slabije, ili isključivo daju sredstva moći nekoj grupi ili čak pojedincima.

Prema tome, da bismo razumjeli institucije, moramo razumjeti svrhu ili interes koji su njihovi autori imali na umu. Institucije su složeni sistemi koji rješavaju složene probleme. Oni su posljedica procesa pregovaranja i sukoba, revolucije ili reforme. U demokratijama je institucionalni razvoj proces kolektivnog učenja koji se događa u okviru proceduralnih pravila, budući da se ustavi moraju mijenjati oprezno i odgovorno.

Učenici shvataju pojam institucije kroz uspostavljanje jedne od njih

Ovaj ključni uvid – konstruktivistička dimenzija institucionalnog razvoja – prepoznaje se u ključnom zadatku ove jedinice. Učenici se suočavaju s političkim problemom i zadatak im je da izmisle sistem pravila za njegovo rješavanje. Postaju svjesni problema s kojima se bave kreatori institucija i u stanju su da analiziraju Ustav i zakone svoje zemlje, kao i ljudska prava, mnogo oštroumnije, fokusirajući se na svrhu institucija, a ne na izolovane dijelove pravila i propisa.

Ova verzija jedinice 5 zamišljena je kao nastavak jedinice 4, ali može se obrađivati kao zasebna jedinica koja se sastoji od četiri lekcije (vidi u nastavku dalje pojedinosti u vezi s ovom mogućnošću). Obje varijante postavljaju isti zadatak i bave se istom temom. Problem s kojim se učenici bave jeste kako bi ribarska zajednica trebalo da održivo upravlja svojim zajedničkim resursom, zalihama ribe u jezeru (za model ciljeva koji se tiču održivosti vidi radni list za učenike 4.2). Potrebno je riješiti barem sljedeća četiri problema:

1. Kako ribari mogu izbjeći pretjeran ulov i uništavanje ribljih zaliha?
2. Kako ribari mogu ostvariti najbolji rezultat?
3. Kako ribari mogu postići pravednu raspodjelu dohotka?
4. Kako ribari mogu dugoročno ostvariti te ciljeve, sada i ubuduće?

Učenici imaju ključ za rješenje ovih problema. Radni list za učenike 4.4 sadrži brojke optimalnog održivog ribljeg ulova (42 tone). Ribarima je potreban sistem pravila kojim će se kontrolisati njihovo ponašanje u ostvarivanju tih ciljeva. Zadatak učenika je da izrade takav sistem. Uopšteno govoreći, mogu birati između pristupa koji podrazumijeva „državu“ ili „ugovor“. Oba ova pristupa imaju prednosti i mane (vidi radni list za učenike 5.2).

Oba pristupa su u nekim slučajevima dobro funkcionisala, dok su u drugima doživjela neuspjeh.¹⁴ Da bismo vidjeli da li rješenje do kojeg su učenici došli funkcionise ili ne, moramo ga ispitati, što znači igrati nekoliko krugova igre ribolova (vidi jedinicu 4) kao proširenje ove jedinice. Jedinice 4 i 5 mogu se stoga kombinovati kako bi predstavljale laboratoriju za institucionalni razvoj i održivo upravljanje resursima – što je fantastičan projekt, ali oduzima mnogo vremena.

Jedinica – model koji odražava stvarnost

Kao i jedinica 4, i ova jedinica zamišljena je kao igra. Učenici završavaju jedinicu 4 s idejom rješavanja problema pretjeranog ulova prihvatanjem cilja koji podrazumijeva održivost (vidi radni list za učenike 4.2). Raspravljali su o tome koja bi vrsta institucionalnog okvira bila primjerena (Lekcija 4), ali nijesu to pitanje dubinski istražili. Ova verzija jedinice 5 nastavak je igre ribolova, ali s drugačijim fokusom: kakva pravila ili zakoni najviše odgovaraju ribarskoj zajednici?

Peta jedinica simulira proces uspostavljanja i dogovaranja institucionalnog okvira za ribarsku zajednicu. Učenici stoga ponovo preuzimaju ulogu članova ribarske zajednice, ali s drugačijim zadatkom. Kreiraju sistem pravila. Model svodi složenost na naglašavanje nekih vidova koji su važni za problem koji se proučava, a ova igra nije nikakav izuzetak. Ovdje igrači ne treba da brinu o ribarenju i osiguravanju sredstava za život. Nema vanjske sile koja bi prekinula njihove rasprave. Model igre stavlja naglasak na stvaranje sistema pravila. Kao i u stvarnom životu, pregovori mogu propasti – igrači možda neće postići dogovor. U tom smislu se kriterijumi za uspjeh političkih pregovora i proces učenja u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava razlikuju. Učenici mogu mnogo naučiti u situaciji neuspjelog pregovaranja.

Uloga nastavnika – rukovodilac igre i predsjedavajući

Kao rukovodilac igre, nastavnik ima (čak i) manju mogućnost davanja ulaznog doprinosa nego tokom ribarske igre. Kontrolira vrijeme i tako strukturira cijeli proces. U protivnom se takva igra ne bi mogla igrati u razredima u kojima se predaje obrazovanje za demokratiju i ljudska prava. Nastavnik ne smije da nagovara učenike da donesu neku konkretnu odluku. Postupak odlučivanja je otvoren – može propasti ako se učenici ne mogu dogovoriti o načinu, jer su moguće različite odluke. Razlozi zbog koji učenici donose odluku jednako su zanimljivi kao i sam rezultat.

Kako iskoristiti jedinicu 5 kao zasebnu jedinicu koja se sastoji od četiri lekcije

Osnovna koncepcija jedinice ostaje ista. Sljedeće izmjene omogućavaju da se jedinica obrađuje kao cjelina od četiri lekcije:

Učenici funkcionisu kao savjetnici ribarske zajednice, a ne kao građani. Savjetnici formiraju timove koji izrađuju sisteme pravila, raspravljaju o njima i konačno dogovaraju model koji žele da predlože zajednici.

Prva lekcija posvećena je proučavanju problema. Učenici dobijaju primjer jednog ribarskog sukoba (radni list za učenike 4.1 i rješenje problema održivosti - radni listovi za učenike 4.2, 4.4). Učenici stoga treba da riješe i taj problem, ali mogu se fokusirati na pitanje koja pravila mogu podstaknuti, kontrolisati ili čak prisiliti ribare da podrže cilj održivog ribarenja. Učenici se moraju pozabaviti i pitanjem siromaštva.

Uz ovakve izmjene, jedinica može pratiti koncepciju predloženu za integrisanu verziju jedinice 5.

---

¹⁴Vidi Elinor Ostrom, *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action (Upravljanje običnim građanima, Evolucija institucija za kolektivno djelovanje)*, Cambridge University Press, 1990.

Razvijanje kompetencije: povezanost s drugim jedinicama u ovom priručniku

Šta prikazuje ova tabela

Naslov ovog priručnika, „Učestvovati u demokratiji“, stavlja naglasak na kompetencije aktivnog građanina u demokratiji. Tabela pokazuje potencijal sinergijskih učinaka između pojedinih jedinica ovog priručnika. Iz tabele je vidljivo koje se kompetencije razvijaju u jedinici 5 (osjenčeni red u tabeli). Masno uokvirena kolona pokazuje kompetencije političkog odlučivanja i djelovanja – istaknute su zbog njihove povezanosti sa učešćem u demokratiji. Redovi u nastavku pokazuju povezanost s ostalim jedinicama u ovom priručniku: koje kompetencije se razvijaju u tim jedinicama, a koje su podrška učenicima u jedinici 5?

Kako možemo koristiti ovu tabelu

Nastavnici mogu koristiti ovu tabelu kao instrument za planiranje nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava na različite načine.

- Tabela pomaže nastavnicima koji samo nekoliko lekcija mogu posvetiti obrazovanju za demokratiju i ljudska prava: nastavnik može izabrati samo ovu jedinicu i preskočiti ostale, jer zna da se neke ključne kompetencije, u izvjesnom smislu, razvijaju i u ovoj jedinici – na primjer, analiziranje problema, ocjenjivanje djelotvornosti pravila, istraživanje važnosti lične odgovornosti.
- Tabela pomaže nastavnicima da iskoriste sinergijske učinke koji pomažu da učenici uzastopno uvježbavaju važne kompetencije i to u različitim, međusobno povezanim kontekstima. U tom slučaju nastavnik bira i kombinuje nekoliko jedinica.

Jedinice	Dimenzije razvijanja kompetencije			Stavovi i vrijednosti
	Politička analiza i procjena	Metodi i vještine	Političko odlučivanje i djelovanje	
5.Pravila i propisi	Osnovna koncepcija institucionalnih okvira i oblici vlasništva	Timski rad, upravljanje vremenom. Poređenje. Izbor.	Društveni ugovor <i>ili</i> dogovor o predlaganju mogućnosti.	Uvažavanje pravila i propisa radi civilizovanja sukoba
4. Sukob	Nepostojanje pravila dovodi do sukoba.		Savladavanje neformalnog okruženja sukobljenih interesa	
2.Odgovornost	Podsticaji mogu snažno uticati na naše ponašanje		Rješavanje dilema, utvrđivanje prioriteta.	Svijest o posljedicama naših odluka.
8.Sloboda	Ostvarivanje slobode traži sistem pravila radi zaštite slabijih.	Raspravljajanje, objašnjavanje nečijeg gledišta.	Sloboda i uspostavljanje okvira.	Međusobno uvažavanje.
6.Vlast i politika	Pravila i propisi su važni instrumenti za rješavanje problema i sukoba.		Kompromis i pokušaj i pogreška u procesima odlučivanja.	

NASTAVNA JEDINICA 5: Pravila i propisi – Kakva nam pravila najviše odgovaraju?

Igra donošenja odluka

Tema lekcije	Razvijanje kompetencije/ ishodi učenja	Zadaci za učenike	Materijali i sredstva	Metod
Lekcije 1 i 2 Zašto zajednici trebaju pravila?	Analitičko razmišljanje, planiranje zadataka. Prepoznavanje političkog problema. Sistem pravila je institucionalna kičma zajednice. Hijerarhija i umrežavanje – dva sistema pravila; javna i privatna imovina.	Učenici sastavljaju sistem pravila za svoju zajednicu. Učenici pripremaju svoja izlaganja.	Radni listovi za učenike 5.1, 5.2, 5.4. <i>Flip chart</i> i flomasteri, folije za projektor ili radni listovi.	Igra donošenja odluka. Rad na projektu.
Lekcija 3 Kakva nam pravila najviše odgovaraju?	Analitičko razmišljanje: Poređenje na osnovu kriterijuma. Procjena: izbor kriterijuma i ciljeva. Stavovi i vrijednosti: međusobno uvažavanje. Djelotvornost, kontrola moći, primjena pravila, izvodljivost, pravednost.	Učenici upoređuju i ocjenjuju svoje predloge. Zadatak: učenici donose odluke o predlogu sistema i pravilima za raspravu na skupštini.	Radni materijali 5.3, 5.4. <i>Flip chart</i> (ili alternative).	Izlaganja. Rasprava.
Lekcija 4 Rasprava na skupštini.	Donošenje odluke. Kompromis, okvirni konsenzus.	Učenici nastoje da donesu jednoglasnu odluku. Učenici se osvrću na svoje iskustvo.	Radni listovi za učenike 5.4-5.6.	Glasanje. Nastavnikovo predavanje i rasprava.

Lekcije 1 i 2

Zašto zajednici trebaju pravila?

Pravila su instrumenti za rješavanje problema

Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa. Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava. Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju. Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja. Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa. Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Rad na projektu (saradnja, upravljanje vremenom, samokontrola učenja, orijentacija na ishod, rješavanje problema. Analitičko razmišljanje, planiranje zadataka, prepoznavanje političkog problema.
Cilj učenja	Pravila i propisi moćni su instrumenti za uticaj i kontrolu nad ljudskim ponašanjem. Društvo bez sistema pravila može biti uništeno nekontrolisanim sukobima između njegovih članova. Sistem pravila je institucionalna kičma zajednice. Osnovni izbori: hijerarhija i umrežavanje – dva sistema pravila; javna i privatna imovina.
Zadaci za učenike	Učenici skiciraju sistem pravila za svoju zajednicu.
Materijali i sredstva	Radni listovi za učenike 5.1, 5.2, 5.4. <i>Flip chart</i> i flomasteri, projektor ili radni listovi za učenike.
Metod	Igra donošenja odluka, rad na projektu.
Raspored vremena (Lekcija 1)	1. Nastavnik uvodi zadatak. 20 min.
	2. Učenici formiraju grupe i rade na svom projektu. 20 min.
Raspored vremena (Lekcija 2)	3. Učenici rade na projektu. 40 min.

Informacije

Igra slijedi princip učenja kroz zadatke: učenici se suočavaju s problemom i moraju pronaći rješenje. Obavješteni su o fazama procesa i vremenskom okviru i rade sami.

Igra zahtijeva od učenika da se vrate svojim ulogama članova zajednice i još jednom postanu igrači, do lekcije 4. Međutim, sada učenici djeluju na drugačijem nivou razmišljanja i s novim zadatkom. Ogroman vremenski pritisak, koji je postojao za vrijeme igre ribolova, više nije problem.

Njihov novi zadatak jeste da izrade sistem pravila. Taj zadatak ima političku dimenziju: igrači moraju donijeti odluku jer zajednica ne može opstati bez postojanja pravila. Učenici se upoznaju s politikom kao praktičnim poslom. Da bi se izbjegla pristrasna rješenja, grupe moraju uključiti pripadnike svih ribarskih sela i uzeti u obzir različita gledišta i iskustva.

Nastavnik ima ulogu rukovodioca igre. Učenici koji su za to zaduženi od nastavnika preuzimaju radne materijale. Na početku druge lekcije, nastavnik na pet minuta uzima riječ.

Tom prilikom nastavnik dijeli nacrt pravila za raspravu u okviru lekcije 4. Nakon objašnjavanja postupka prije rasprave, lekcija 4 će teći glatko i ostaće dovoljno vremena za osvrt koji je jako važan u učenju koje se zasniva na rješavanju zadataka. Ako učenici imaju pitanja ili predloge za poboljšanje pravila, mogu ih navesti tokom druge lekcije i zajedno s nastavnikom odlučiti kako će riješiti svaku stavku.

Opis lekcije 1

1. Nastavnik uvodi zadatak

Učenici spontano iznose svoja iskustva s igrom ribolova

Nastavnik odmah angažuje učenike navodeći ih da se prisjete svojih iskustava s igranjem igre ribolova:

1. Opiši probleme s kojima si se suočio igrajući igru ribolova.

Od učenika se može očekivati da se osvrnu na ciljeve održivosti. Zavisno od toga o čemu se raspravljalo i od njihovog razumijevanja, govoriće i o teškoćama oko uspostavljanja ravnoteže između tih ciljeva i njihovog ostvarivanja kroz duže vremensko razdoblje. Moguć je širok raspon odgovora. Učenici mogu odgovarati jedan drugom dok nastavnik nadzire ovaj krug informacija.

2. Kaži svoje mišljenje o pokušajima rješavanja ovih problema.

To pitanje uključuje sve: ciljeve igrača, njihov način komunikacije, njihovu volju i sposobnost da sarađuju, dubinu razumijevanja problema, konačni ishod – uspjeh ili neuspjeh. Ako je potrebno, nastavnik redukuje fokus ovog opsežnog pitanja.

Od učenika se mogu očekivati komentari o nepostojanju jasnih pravila. Zavisno od njihovih odluka, možda su pokušali da donesu takva pravila.

Učenici mogu predlagati i neke pristupe: pravila zahtijevaju državnu vlast ili najbolje funkcionišu u malim sistemima neformalnog okruženja. Mogu raspravljati i o problemu privatnog ili javnog vlasništva nad ribljim zalihama. Nastavnik zapisuje komentare koji mogu biti povezani s radnim listom za učenike 5.2.

Nastavnik ukratko opisuje zadatak.

Uvodni *brainstorming* obezbjeđuje kontekst za zadatak. Nastavnik objašnjava kako se ribarska zajednica suočila s ozbiljnim problemima zbog nepostojanja jasnog sistema pravila koji bi definisao način, a možda i cilj međusobnog djelovanja.

Iskustvo učenika s igrom ribolova može se uopštiti:

- Nema ljudskog društva koje nije suočeno s nekim sukobom.
- Ni jedno ljudsko društvo neće preživjeti ako nema međusobne saradnje.
- Ni jedna zajednica ne može sarađivati, niti rješavati svoje sukobe na miran način bez institucionalnog okvira koji postavlja određena pravila.
- Ta se pravila mogu zakonski sprovesti, ali moguća su i alternativna rješenja.

Učenici sada istražuju kakva pravila najviše odgovaraju zajednici. Vraćaju se ulozi pripadnika ribarske zajednice, ali sada je igra drugačija. Nastupaju kao autori tih pravila. U grupama sastavljaju pravila, upoređuju ih i ocjenjuju i na kraju, na skupštini, glasaju za sistem koji će da važi u njihovoj ribarskoj zajednici.

Plan donošenja odluka

Učenici dobijaju radni list za učenike 5.1.

Nastavnik objašnjava da je igra model procesa političkog odlučivanja – posebnog procesa koji se sastoji od uvođenja osnovnih pravila, a ne proces koji se događa u već uspostavljenim okvirima.

Igra se nastavlja do lekcije 4 kada učenici prekidaju igru i osvrću se na stečeno iskustvo. Radni list 5.1 opisuje program i nudi informacije o tome zašto je korišćena ova konkretna igra. U igri, kao i u stvarnosti, ono što je dobar okvir za zajednicu predstavlja praktično a ne akademsko pitanje. Učenici moraju donijeti odluku.

Učestvovati u demokratiji

Nastavnik dijeli radni list za učenike 5.2 kao vodič za neka ključna pitanja koja valja razmotriti. Ako su učenici tokom uvodnog *brainstorming*-a iznijeli neke argumente koji se mogu povezati s radnim listom, nastavnik im na to skreće pažnju.

Ako su učenici spremni da počnu, formiraju grupe.

2. Učenici rade na svom projektu (lekcije 1 i 2)

Učenici formiraju grupe od po četiri do šest učenika. Članovi ribarskih posada naizmjenično pišu svoja imena na tablu ili *flip chart*, nastojeći da njihova ribarska posada bude zastupljena preko barem jednog člana svake grupe. Nastavnik objašnjava da je važno uzeti u obzir različita iskustva i gledišta sve četiri posade. Nastavnik evidentira članove pojedinih grupa.

Članovi grupe najprije raspodjeljuju osnovne zadatke: 1-2 izlagača, 1-2 sastavljača, vođa grupe (predsjedavajući), kontrolori materijala i vremena, osoba koja sve prati. Grupe se sastaju oko stolova koji su maksimalno udaljeni jedan od drugog. Kontrolor materijala prikuplja materijale za svoju grupu.

Učenici rade u grupama u drugom dijelu lekcije 1 i tokom lekcije 2.

Učenici slobodno planiraju svoj rad, uključujući i domaći zadatak.

Opis lekcije 2

Učenici razmjenjuju svoje ključne odluke

Na početku lekcije 2 nastavnik traži od svake grupe da izvijesti o svojim ključnim odlukama – hijerarhiji ili umrežavanju – ili mješovitom sistemu? Treba li da postoji privatno ili javno vlasništvo nad ribljim zalihama? Ako su dvije ili više grupa donijele iste odluke, nastavnik ih podstiče na razmjenu rezultata u nekom trenutku tokom časa. Takva razmjena gledišta tokom rasprave može biti vrlo korisna, jer se slični modeli mogu spojiti u jedan.

Grupama koje žele da nastave da rade samostalno to treba i omogućiti.

Prethodni dogovor o proceduralnim pravilima

Kada nastavnik na početku druge lekcije uzme riječ, učenicima će podijeliti radni list za učenike 5.4 i zamoliti grupe da pročitaju predloge i odluče jesu li prihvatljivi. Na kraju časa grupe pristupaju glasanju. Ako postoje primjedbe ili pitanja, treba ih postaviti tokom časa.

Grupe pripremaju svoja izlaganja

Osobe zadužene za materijale skupljaju materijale za izlaganja u okviru lekcije.

Nastavnik ne interveniše ako neka grupa kasni, ali može podsjetiti grupu da učenici moraju biti spremni sa svojim izlaganjima prije nego što počne treća lekcija, što im daje priliku da kod kuće izvrše posljednje pripreme.

Nastavnik moli sastavljače da pripreme konačni predlog, napisan rukom ili na kompjuteru - koji mogu potpisati svi pripadnici zajednice (vidi proceduralna pravila u radnom listu za učenike 5.4).

Lekcija 3

Kakva nam pravila najviše odgovaraju?

Učenici upoređuju i ocjenjuju svoja rješenja

Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa. Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava. Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju. Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja. Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa. Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Analitičko razmišljanje: poređenje na osnovu kriterijuma. Procjena: izbor kriterijuma i ciljeva. Stavovi i vrijednosti: međusobno uvažavanje.
Cilj učenja	Djelotvornost, kontrola moći, primjena pravila, primjenljivost, pravednost.
Zadaci za učenike	Učenici upoređuju i ocjenjuju svoje nacрте predloga. Domaći zadatak: učenici donose odluke i pravila u obliku nacрта pripremljenog za skupštinu.
Materijali i sredstva	Radni listovi za učenike 5.3, 5.4; <i>flip chart</i> (ili alternative).
Metod	Izlaganja. Rasprava.
Raspored vremena	1. Učenici predstavljaju svoja rješenja. 20 min. 2. Učenici upoređuju svoje predloge. 15 min. 3. Učenicima se zadaju dva domaća zadatka. 5 min.

Informacije

Nastavnik može načelno da predvidi kojim putem će učenici krenuti, ali ništa više od toga. Rezultati rada za nastavnika su novi jednako kao i za učenike. Bave se teškim pitanjima na koja se odgovara na različite načine, kao što se vidi iz prošlih i sadašnjih političkih sistema. Pripadnici zajednice traže rješenje koje najviše odgovara njihovim potrebama. Dogovaraju cilj, ali mogu imati različite ideje o tome kako ga ostvariti.

Ova lekcija je vježba iz demokratske političke kulture.

Nastavnik treba da podstakne učenike na upoređivanje i ocjenjivanje analitičke i praktične vrijednosti njihovih predloga, a i sam bi trebalo da to učini. Učenicima treba da bude jasno da je davanje prednosti nekom konkretnom pristupu u institucionalnom rješenju često povezano s iskustvom i vrijednostima. Ti elementi nijesu otvoreni za raspravu ili obrazlaganje. Učenike treba podsticati da ih izraze kroz vid međusobnog uvažavanja. Hoće li zajednica na kraju prihvatiti njihov predlog sasvim je nešto drugo.

Opis lekcije

1. Učenici iznose svoja rješenja

Grupe naizmjenično predstavljaju svoje predloge. Svi učenici koriste radni list za učenike 5.3 kao instrument za upoređivanje.

Redoslijed izlaganja: grupe koje imaju neke zajedničke odluke izlažu jedna za drugom jer se tako mogu lakše upoređivati. U tom slučaju se vrlo brzo pojavljuju dvije osnovne alternative.

2. Učenici upoređuju nacрте predloga

Radni list za učenike 5.3 sadrži kriterijume za poređenje. Predstavljamo nekoliko mogućih kombinacija – ali učenici će svojom kreativnošću doći i do drugih rezultata!

A. Osnove

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Model upravljanja	Državna vlast	Državna vlast	Umrežavanje	Mješoviti model
Oblik vlasništva	Javno vlasništvo	Privatno vlasništvo	Javno vlasništvo	Privatno vlasništvo
Tendencija	Centralizovana planska ekonomija ili „ekološka diktatura“	Tržišna konkurencija (kapitalizam) + „jaka država“ (zapadni model)	Kantonalni model, samostalna zadruga	Polu-samostalna zadruga; pravila o isporuci viška ribe zadrugi

B. Pravila

Ne postoji jasna povezanost nekih modela i pravila. Moguće su različite kombinacije. Neka od najvažnijih pitanja spomenuta su u radnom listu 5.3:

- Da li je cilj definisan?
- Ko je ovlašten da donosi odluke?
- Postoje li instrumenti za primjenu pravila?
- Jesu li uključene mjere protiv zloupotrebe moći?

3. Učenici raspravljaju o predlozima

Učenici u raspravi primjenjuju kriterijume na pojedinačne modele. Vjerovatno daju prednost modelima koji imaju isti osnovni pristup kao i njihov model, pa će se o razlozima njihovog izbora raspravljati. Međutim, postoje neki kriterijumi prema kojima se mogu ocjenjivati svi modeli. Ako se učenici na njih ne osvrnu, to može učiniti nastavnik:

- Cilj koji se odnosi na održivost: da li nacrt predloga osigurava podršku ribarima u ostvarivanju cilja održivosti? (Vidi radni list za učenike 4.1.)
- Primjenljivost: je li sistem pravila dovoljno jednostavan da bi bio razumljiv i primjenjiv u praksi?
- Pravednost: jesu li pravila pravična?
- Demokratija i ljudska prava: da li pravila zadovoljavaju standarde demokratije i ljudskih prava?
- Legitimnost: jednoglasna odluka o sistemu pravila veoma je poželjna. Mogu li se pripadnici zajednice dogovoriti oko jednog sistema pravila?

4. Domaći zadatak: učenici biraju

Nastavnik raspravu privodi kraju nekoliko minuta prije završetka časa. Njegova uloga je da rukovodi igrom i objasni učenicima da će se u zadnjoj lekciji sastati pripadnici zajednice radi usvajanja sistema pravila.

Učenici imaju dva zadatka za skupštinu:

Zadatak br. 1: izabrati nacrt pravila

Nema više vremena za detaljnu raspravu. Stoga učenici za domaći zadatak moraju donijeti odluku. Odluku moraju donijeti u svakom slučaju, pa stoga moraju biti spremni na kompromis. Okvir koji ispunjava neke osnovne kriterijume bolji je od alternative prema kojoj treba nastaviti bez njega.

Učenici mogu dati prednost nekim osnovnim koncepcijama ili kriterijumima i na taj način izvršiti izbor.

Moraju pripremiti kratku izjavu kojom će navesti ostale pripadnike zajednice da prihvate njihov najbolji model.

Zadatak br. 2: prihvatiti ili modifikovati proceduralna pravila za skupštinu

Nastavnik objašnjava:

Ne samo sama zajednica, već i važan sastanak kao što je skupština traži sistem pravila. Pripadnici zajednice moraju se dogovoriti o tim pravilima prije početka skupa. Bez prethodnog dogovora, mogu se pojaviti teške situacije ako se članovi ne mogu dogovoriti oko glasanja ili prebrojavanja glasova.

Radni list za učenike 5.4 sadrži nacrt proceduralnih pravila. Ona će biti prva na rasporedu jer će se odmah primjenjivati. Učenici stoga moraju prethodno definisati svoje mišljenje: prihvataju li nacrt onakav kakav jeste, ili žele da ga promijene?

Lekcija 4

Skupština

Članovi zajednice dogovaraju sistem pravila

Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa. Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava. Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju. Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja. Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa. Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Donošenje odluke.
Cilj učenja	Kompromis, konsenzus oko sistema pravila.
Zadaci za učenike	Učenici pokušavaju da postignu jednoglasnu odluku. Učenici se osvrću na svoje iskustvo.
Materijali i sredstva	Radni listovi za učenike 5.4-5.6.
Metod	Glasanje. Nastavnikovo predavanje i rasprava.
Raspored vremena	1. Učenici održavaju skupštinu. 20 min.
	2. Učenici se osvrću na svoje iskustvo. 20 min.

Informacije

Za učenike, skupština radi konstituisanja osnivača predstavlja primjer učešća u demokratiji. Učenici su u ulozi ustavnih zakonodavaca. Skupština zahtijeva sistem pravila koja učenici moraju usvojiti prije njenog početka. Usvajanjem toka procedure učenici mogu preuzeti potpunu odgovornost, uključujući i predsjedavanje skupštinom.

Učenje kroz rješavanje zadataka uvijek zahtijeva promišljanje. Učenici mogu naučiti kroz rad samo ako razmišljaju o onom šta rade ili šta su učinili. Zbog čega je to značajno? U toj fazi osvrta na učinjeno stiču se osnovne spoznaje. Učenici shvataju šta se može generalizovati. U takvom slijedu učenja, učenici nauče zbog čega je zajednicama potreban institucionalni okvir da bi preživjele, kao i o kojim problemima i rizicima treba voditi računa kada se vlastima dodjeljuje moć.

Kada je riječ o ovoj jedinici, predlažemo da nastavnik održi kratko predavanje kako bi stavio naglasak na spoznaju. Učenici odgovaraju na te početne informacije u raspravi i upitniku kojim se traže povratne informacije.

Opis lekcije

Način sjedenja u učionici

U oba dijela lekcije – skupštini i osvrtnu – učenici sjede u krugu, bez školskih klupa, ili su im klupe složene u pravougaonik. Predsjedavajući sjedi za katedrom, u blizini table ili *flip chart*-a.

1. Učenici održavaju skupštinu

Učenici održavaju skupštinu u skladu s pravilima o kojima su se dogovorili. Nastavnik posmatra i sluša. Nastavnik ne treba ni na koji način da interveniše, osim ako učenici ne zapadnu u ozbiljnije probleme (npr. nesporazum oko primjene pravila), što je malo vjerovatno.

Nastavnik prati učenike u igranju njihovih uloga. Koristi priliku da nastavak lekcije prilagodi iskustvu učenika.

2. Učenici se osvrću na stečeno iskustvo

Nastavnik u svom predavanju sažima jedinice 4 i 5

Učenici dobijaju radni list za učenike 5.5 prije predavanja. U svom predavanju nastavnik govori o tome što se dogodilo tokom protekle dvije igre, igre ribolova i igre donošenja odluka. One su pokazale istorijski proces tokom kojeg se društvo razvija u zajednicu koja ima svoj sistem pravila. Zavisno od izbora učinjenog na skupštini, društvo u ovoj fazi osniva državu s ustavom i jasno definisanim zakonodavnim ovlašćenjima i načinom sprovođenja zakona, ili pripadnici zajednice biraju pristup umrežavanja, možda s ciljem izbjegavanja moguće zloupotrebe moći. Nastavnik prilagođava svoje predavanje rezultatima igre. Pored ostalog, učenici su pokušali da prevaziđu uzrok neprestanih sukoba u ribarskoj zajednici definisanjem politike održivosti.

To je u osnovi proces modernizacije. Igre su ukazale na važnu paralelu s društvenom i istorijskom realnošću, ali i na značajne razlike (vidi zaključke).

Učenici reaguju na lekciju

Ovakva lekcija nudi učenicima materijal za razmišljanje. Zahvaljujući igri, poznate su im sve činjenice. Ono što je novo i važno u fazi osvrta predstavlja ono što se može generalizovati i primijeniti na druge probleme i zadatke.

Učenici mogu postavljati pitanja koja olakšavaju razumijevanje i davati svoje komentare u smislu slaganja ili neslaganja.

Mogu postavljati pitanja o stvarima koje ih zanimaju. To otvara mogućnosti nastavniku i učenicima da zajedno planiraju dalje lekcije i jedinice. Na primjer, šta se može obrađivati u drugim jedinicama ovog priručnika? Šta se može povezati sa zahtjevima nastavnog programa? Koliko vremena imaju na raspolaganju? Da li učenike zanima neki istraživački zadatak?

Možda će učenici predložiti da se ponovi igra ribolova – ponavljanje nekoliko krugova uz primjenu faze promišljanja i razumijevanja koje su sada već dostigli.

Učenici daju svoje vlastite povratne informacije

Nastavnik učenicima dijeli radni list 5.6. To je upitnik koji učenicima pomaže da se osvrnu na proces učenja kroz koji su prošli. Njihovi odgovori sadrže važne informacije koje nastavniku pomažu da poboljša svoj budući rad. Ako učenici imaju portfolio, upitnik treba da postane njegov sastavni dio.

Ako nastavnik želi da čita upitnike, nekim učenicima može biti draže da odgovaraju anonimno.